

ХЕНРИК ИБЗЕН

Луткина кућа

Детаљна наставна презентација
питања • очекивани одговори • тумачење

Од лутке до личности

Хенрик Ибзен и рађање модерне драме

Ко је Хенрик Ибзен?

Норвешки драмски писац (1828–1906) и један од утемељивача модерне европске драме. У средиште позорнице уводи грађански дом, породичне односе и моралне сукобе који делују свакодневно — а откривају дубоке друштвене противречности.

Шта је ново у његовој драматургији?

Уместо спектакуларне радње — психолошка напетост, прећуткивање, предмети који добијају симболичку снагу и прошлост која постепено продире у садашњост. Драма постаје „анализа“ једног живота.

Зашто је Луткина кућа прекретница?

Показује да породична приватност није изван друштва: закон, новац, родне улоге и страх од угледа улазе у брак. Норин финални избор претвара интимни сукоб у питање личне слободе и одговорности.

Кључна реч: ИСТИНА

Ибзенов јунак мора да види себе без маске — чак и када је цена тог увида висока.

Лаура Петерсен (Килер): стварност иза Норине приче

Да ли је Нора „преписана” из живота?

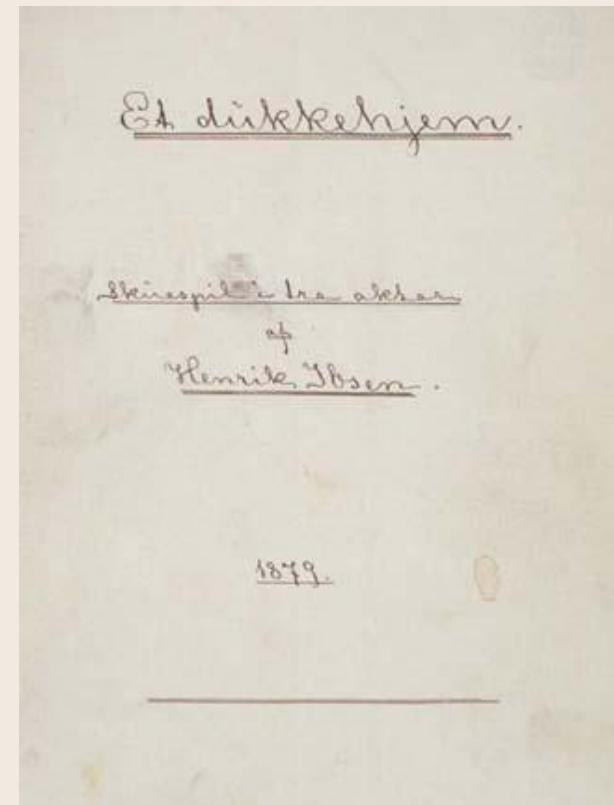
Лаура Петерсен, касније Лаура Килер, била је Ибзенова познаница и често се наводи као важан подстицај за драму. Сличности су упадљиве, али је Ибзен њену биографију преобликовао у самосталну драмску структуру.

Шта се догодило Лаури?

Када се њен муж разболео (вероватно од туберкулозе), без његовог знања подигла је зајам да би финансирала путовање на југ. Боравак у Швајцарској и Италији помогао је његовом опоравку, али је дуг постао извор тешке породичне кризе.

Где се живот и драма разилазе?

Лаурина стварна судбина била је сложенија: после финансијског слома и мужевљевог беса била је принудно смештена у психијатријску установу, раздвојена од деце, а касније се помирила са супругом. Нора, напротив, сама одлучује да оде.

„Модел” не значи дословни прототип. Ибзен користи стварни повод да постави шире питање закона, брака и слободе.

Проверено: Henrik Ibsens skrifter

Скандал, алтернативни крај и питање феминизма

Како је драма примљена 1879?

Луткина кућа изазвала је жестоке расправе. Светска премијера одржана је 21. децембра 1879. у Краљевском позоришту у Копенхагену. Норин одлазак уздрмао је очекивања о браку, мајчинству и „пристојној” жени.

Да ли је Ибзен мењао крај?

Морао је, али невољно. За немачка позоришта написао је алтернативни завршетак у којем Нора остаје због деце. Сам Ибзен је ту измену сматрао насиљем над драмом и касније је инсистирао на изворном крају.

Да ли је драма „само” феминистичка?

Феминистичко читање је неизбежно јер драма показује правну, економску и породичну неравноправност жене. Али Ибзен је 1898. наглашавао да је његова тема шира — проблем човека и личне слободе уопште.

Зато је најбоље читати дело у два круга: положај жене + универзални проблем постајања свој.

Проверено: ibsen.uio.no; говор 1898.

Основни појмови: хронотоп, жанр, тема

Одреди хронотоп радње.

Време: **три узастопна дана** — Бадње вече, Божић и наредни дан.

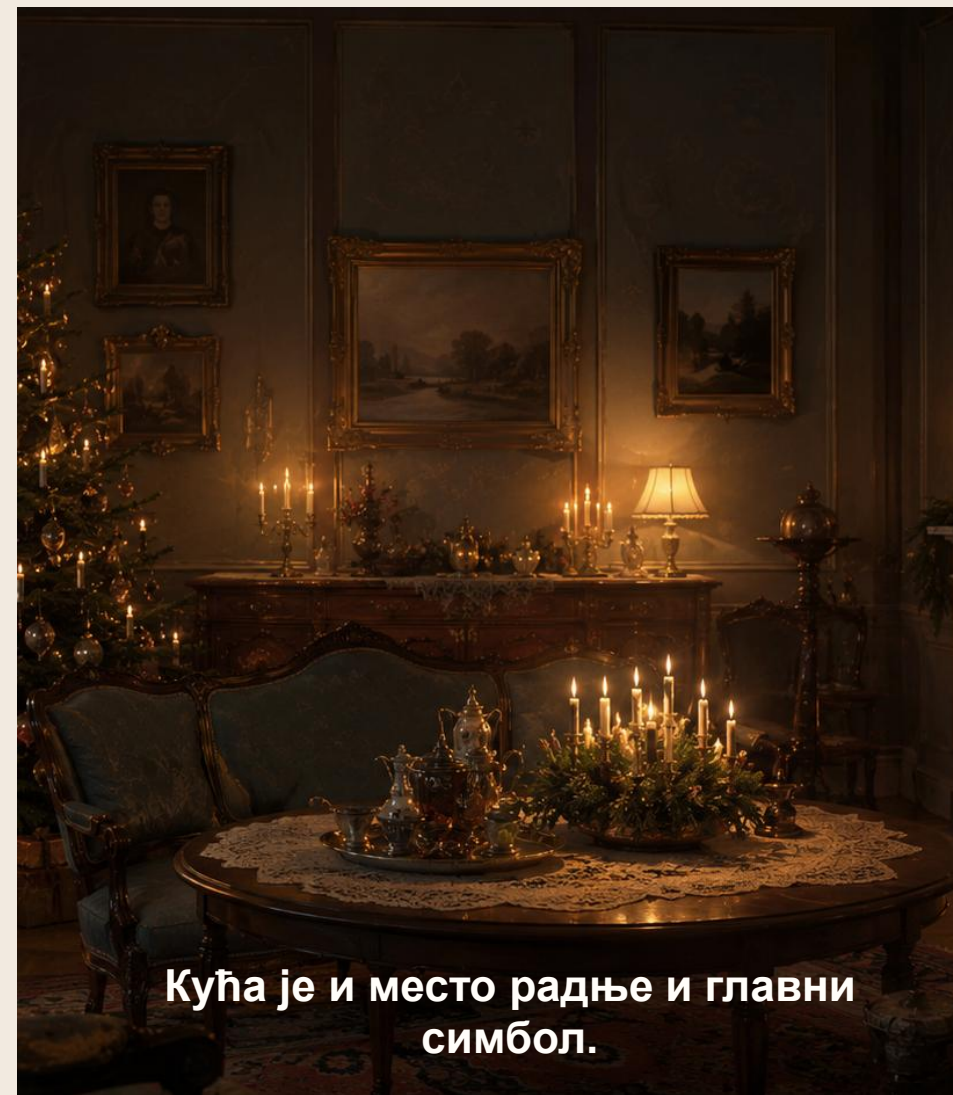
Простор: **Хелмеров стан**. Радња готово не излази из дома, па кућа постаје затворени експеримент у којем маске постепено падају.

Каква је ово драма?

Модерна грађанска, реалистичка и психолошка драма у три чина; истовремено и драма проблема, јер један породични заплет отвара питања закона, морала, пола, новца и индивидуалне слободе.

Формулиши тему.

Криза привидно складног брака и Норино ослобађање од улоге „лутке”; критика друштва које лични идентитет подређује породичној и јавној улози.

Кућа је и место радње и главни симбол.

Композиција: три чина као затварање замке

I ЧИН

Празнична фасада

- Нора као „птичица” и расипница
 - Долазак Кристине Линде
 - Тајна зајма и Кругстадова уцена
-

II ЧИН

Страх и одлагање

- Писмо је већ у сандучету
 - Ранк открива љубав и близину смрти
 - Норин плес
-

III ЧИН

Истина и распад привида

- Линде и Кругстад бирају истину
 - Торвалд открива право лице
 - Нора од улоге стиже до одлуке
-

Кретање драме: од „све је у реду” → преко „само да се истина не сазна” → до „морамо разговарати као двоје људи”.

Први чин: Нора као „птичица”, дете и лутка

Како је Нора представљена у првом разговору са Торвалдом?

Весела, разиграна, расипна, окружена поклонима. Торвалд јој се обраћа нежним умањеницама и именима животиња. Та нежност делује топло, али истовремено открива да је не доживљава као равноправну одраслу особу.

Управља ли она својим животом?

Најпре је отац одређивао шта је исправно, затим муж. Нора је научила да угађа. Кришом једе слаткише јер чак и у ситницама вежба скривену непослушност.

Како је приказана у разговору са Кристином Линде?

У почетку брбљиво и помало самозадовољно — говори о новцу, деци и мужевљевом напредовању. Али затим открива тајну и понос што је управо она спасла Торвалду живот. Тако се појављује „друга Нора”.

Први чин намерно гради двоструку слику: Нора изгледа као дете, а већ је учинила нешто што захтева храброст и одговорност.

Нора и Кристина Линде: две женске биографије

НОРА

- има мужа, троје деце и материјалну сигурност
- наизглед заштићена од „стварног света”
- говори о новцу без искуства свакодневног рада
- скрива да је сама преузела ризик и дуг
- тек треба да открије ко је изван улоге супруге

Зашто је Линде „огледало” Норе?

КРИСТИНА ЛИНДЕ

- удовица, без имовине и ослонца
- радила је и издржавала мајку и браћу
- из брака без љубави излази економски исцрпљена
- жели посао и смисао, не само заштиту
- залаже се за истину између Норе и Торвалда

Показује живот без лажног сјаја— тежи, али реалнији и одговорнији.

Тајна зајма: љубав, закон и Кругстадова уцена

Шта Нора крије од мужа?

Она је прибавила новац за пут у Италију када је Торвалд био тешко болестан. У кући влада уверење да је новац потекао од њеног оца, а Нора годинама тајно отплаћује дуг.

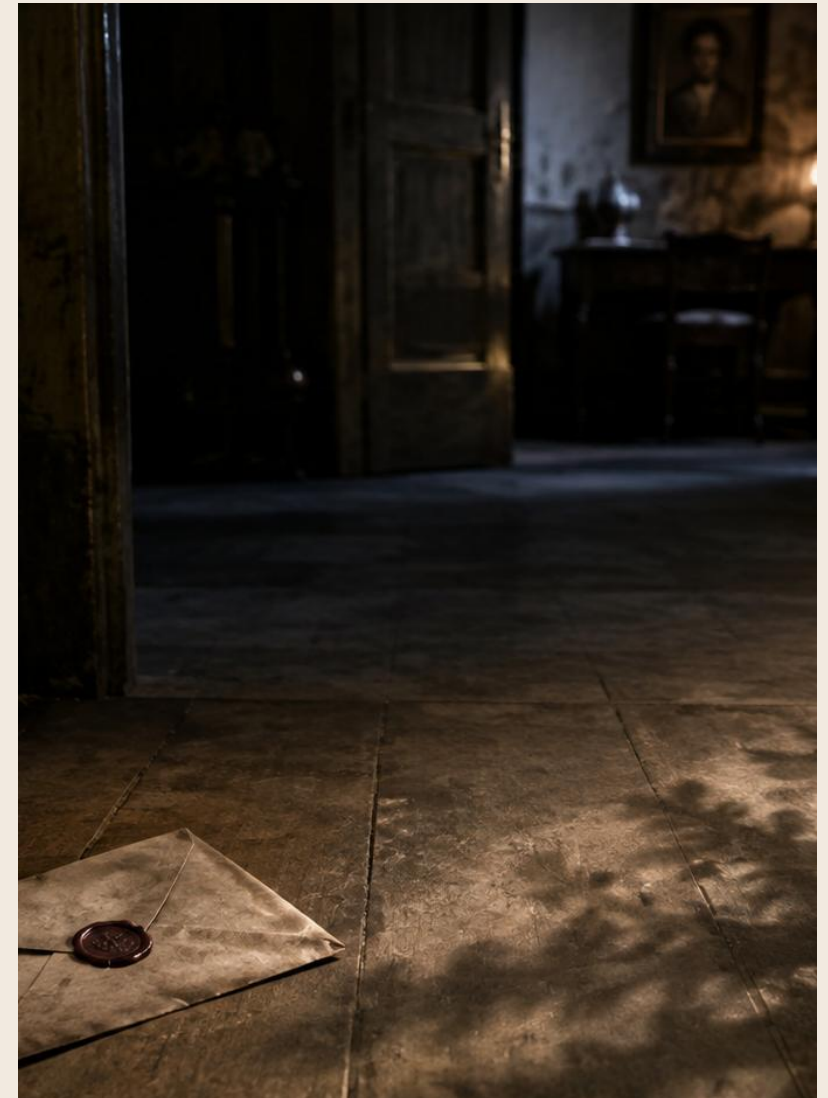
Где је правни проблем?

За обвезницу је био потребан очев потпис. Нора га је потписала уместо њега и датум ставила после очеве смрти. Њен мотив је спасавање мужа, али поступак представља фалсификат.

Зашто је Кругстад уцењује?

Он жели да задржи место у банци и поврати друштвени углед. Зна да је Нора прекршила закон и користи то као средство притиска на Торвалда. Тако лична тајна постаје механизам заплета.

Да ли је поступак незаконит и ако је мотив морално разумљив?

Хелмеров суд о Кругстаду — иронија која погађа Нору

ТОРВАЛД О КРУГСТАДУ

Он презире човека који је фалсификовао документ и потом живи у лажи. Посебно га ужасава идеја да „неистинама” трује породицу и децу.

„Пред децом мора да носи маску.”

ДРАМСКА ИРОНИЈА

Торвалд не зна да управо Нора има сличну тајну. Свака његова осуда Кругстада постаје, за Нору, пресуда њој самој. Зато страх више није само страх од закона, већ и од мужевљевог моралног суда.

Кога Торвалд заиста брани — морал или слику о моралу?

Други чин: детињство, Ранк и писмо које више не може да се заустави

Шта разговор са дадиљом открива о Нори?

Нора је и сама одрастала уз дадиљу, а не уз мајку..

Шта доноси доктор Ранк?

Уноси сенку болести и смрти у празнични дом. Када Нори призна љубав, она одустаје од намере да од њега тражи новац. Његова исповест показује да Нора ипак поставља моралну границу.

Шта Кругстад саопштава?

Писмо је већ у сандучету. Нора више не може да врати време. Напетост другог чина зато није у питању „да ли ће истина стићи”, него „колико још може да се одложи тренутак читања”.

Тарантела: плес за живот

Зашто Нора игра тако грчевито?

Она плесом покушава да задржи Торвалдову пажњу и одложи читање писма. Тело преузима оно што не може да каже речима: страх, очај и борбу за још мало времена.

Шта значи Торвалдово „као да ти се ради о животу“?

Он изговара истину а да је не разуме. Нора зна да се „ради о животу“ — не само о физичком опстанку, већ о судбини њеног брака, деце и идентитета.

На које дело нас може подсетити ова сцена?

На Аскин плес за живот: и Аска и Нора покретом одлажу опасност. Код Андрића је плес буквална борба са смрћу; код Ибзена је плес психолошка борба са истином која се приближава.

Кристина Линде и Кругстад: истина као услов новог почетка

Шта сазнајемо о њиховој прошлости?

Кристина је некада оставила Кругстада и удала се из дужности према мајци и браћи. Сада су обоје прошли кроз губитке и усамљеност; сусрет им пружа могућност да започну од истине, а не од илузије.

Да ли Кристина тражи да Кругстад повуче писмо?

Не. Она закључује да Хелмер мора све да сазна. Тајна мора изаћи на светло јер без отвореног разговора нема стварног брака.

Зашто је њихов однос супротан Нори и Торвалду?

Кристина и Кругстад не почињу од идеалне слике, већ од признања грешака и потреба. Нора и Торвалд имају лепу фасаду, али не и равноправну истину. Један пар се саставља у истини, други се распада кад истина стигне.

Нилс Кругстад: уцењивач или човек коме је потребна друга шанса?

Зашто Кругстад делује као негативан лик?

Уцењује Нору и користи њен страх да би сачувао положај. Његова средства су неприхватљива и он заиста покреће опасни механизам драме.

Зашто ипак није једнодимензионалан негативац?

И он носи прошлост која га је избацила на друштвену маргину. Жели да поврати углед и могућност нормалног живота. Његов страх од поновног пада помаже да разумемо, али не оправдава, уцену.

Шта показује његов преокрет?

Када Кристина понуди однос заснован на поверењу, Кругстад повлачи претњу и враћа Норину обвезницу. Ибзен отвара тему кривице, опроштаја и могућности промене.

Паралела са Норм: обоје су прекршили закон; питање је шта човек ради после грешке.

Торвалд чита писмо: тренутак у којем брак губи маску

О чему Торвалд прво брине?

О свом угледу, положају и томе шта ће „свет” рећи. Не пита шта је Нора претрпела нити зашто је ризиковала. У његовој првој реакцији брак се своди на спасавање спољашњег привида.

Када мења тон?

Када стиже друго писмо и опасност од скандала нестаје. Тада говори да јој „опрашта” и покушава да обнови стари поредак. Управо та нагла промена доказује Нори да је његова љубав зависила од сигурности.

На ког lika можемо да га упоредимо?

Са Алексејем Карењином — не зато што су исти, већ зато што обојица у кризном тренутку снажно мисле на друштвени поредак, репутацију и форму брака.

Норино просветљење: од жене-лутке до личности

Шта је Нора коначно схватила?

Да је у очевој кући била „кћерка-лутка“, а у браку „жена-лутка“. Њени ставови су се прилагођавали туђим очекивањима; никада није озбиљно испитивала шта сама мисли и жели.

Зашто је Торвалдова реакција пресудна?

Она је очекивала „чудо“ — да ће муж преузети ризик и стати уз њу. Уместо тога види страх за репутацију. Када опасност прође, његово „опраштање“ више не може да врати стару илузију.

Шта се у Нори мења?

Од пасивног страха прелази у мишљење. Престаје да игра улогу и захтева разговор „као двоје људи“. Њен одлазак почиње унутрашњим чином: признањем да не познаје саму себе.

„Дужности према самој себи”: финални разговор

ХЕЛМЕР

„У првом реду ти си супруга и мајка.”

Шта је суштина сукоба?

Торвалд идентитет жене одређује кроз улогу супруге и мајке. Нора први пут поставља питање личности која постоји пре и изван тих улога.

НОРА

„Имам и других дужности... дужности према самој себи.”

Шта значи „морам да сазнам ко је у праву — друштво или ја”?

Не значи да је свака лична жеља изнад заједнице. Значи да Нора одбија да прихвата правила само зато што су правила; жели да их испита сопственим разумом и искуством.

То је почетак Нориног образовања као слободне и одговорне личности.

Зашто је наслов Луткина кућа кључ за читање дела?

Ко је лутка?

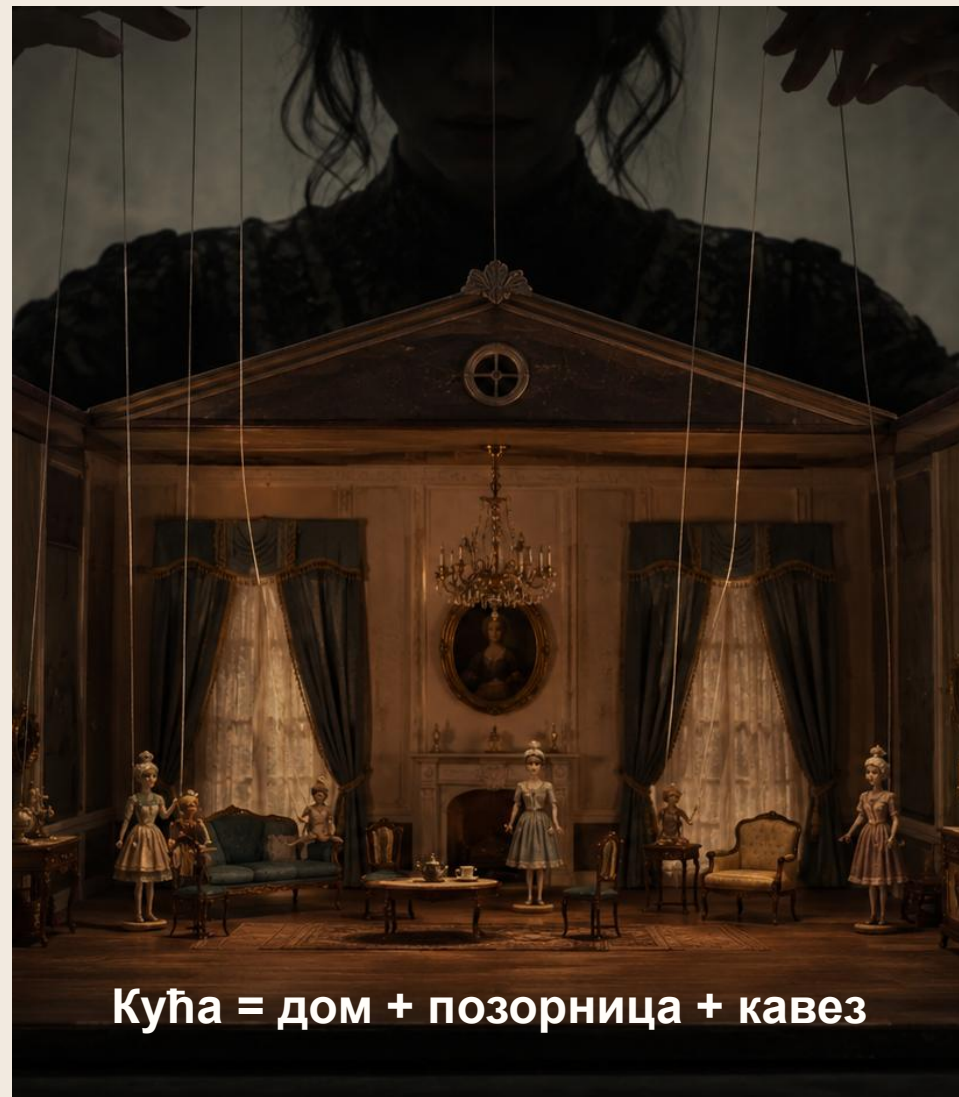
Нора — најпре у очевој кући, затим у браку. Њена улога је да буде лепа, весела, послушна и пријатна. Она није без воље, али је научена да вољу изражава скривено или кроз игру.

Шта је „кућа”?

Не само стан. То је систем улога: муж као заштитник и судија, жена као украс и дете, деца као наставак породичне представе. Споља склад, изнутра зависност.

Зашто је мотив игре важан?

Лутке живе по туђем сценарију. Нора постепено схвата да је и сама прихватила сценарио који су други написали. Зато је њен излазак из куће истовремено излазак из представе.

Кућа = дом + позорница + кавез

Предмети који „говоре”: систем симбола

ЈЕЛКА

У почетку украшена и свечана;
како се приближава криза,
празнична фасада губи сјај.

СЛАТКИШИ

Мала тајна и мала побуна.
Нора кришом прекршује
забрану и вежба живот иза
мужевљевог погледа.

ПИСМО И САНДУЧЕ

Истина постаје материјални
предмет. Ко има кључ,
контролише тренутак откривања
— али не и саму истину.

ТАРАНТЕЛА

Покрет као маска и паника.
Нора игра да би одложила
читање писма.

ВРАТА

Последњи звук драме
претвара простор дома у
границу: остајање у улози или
излазак у непознато.

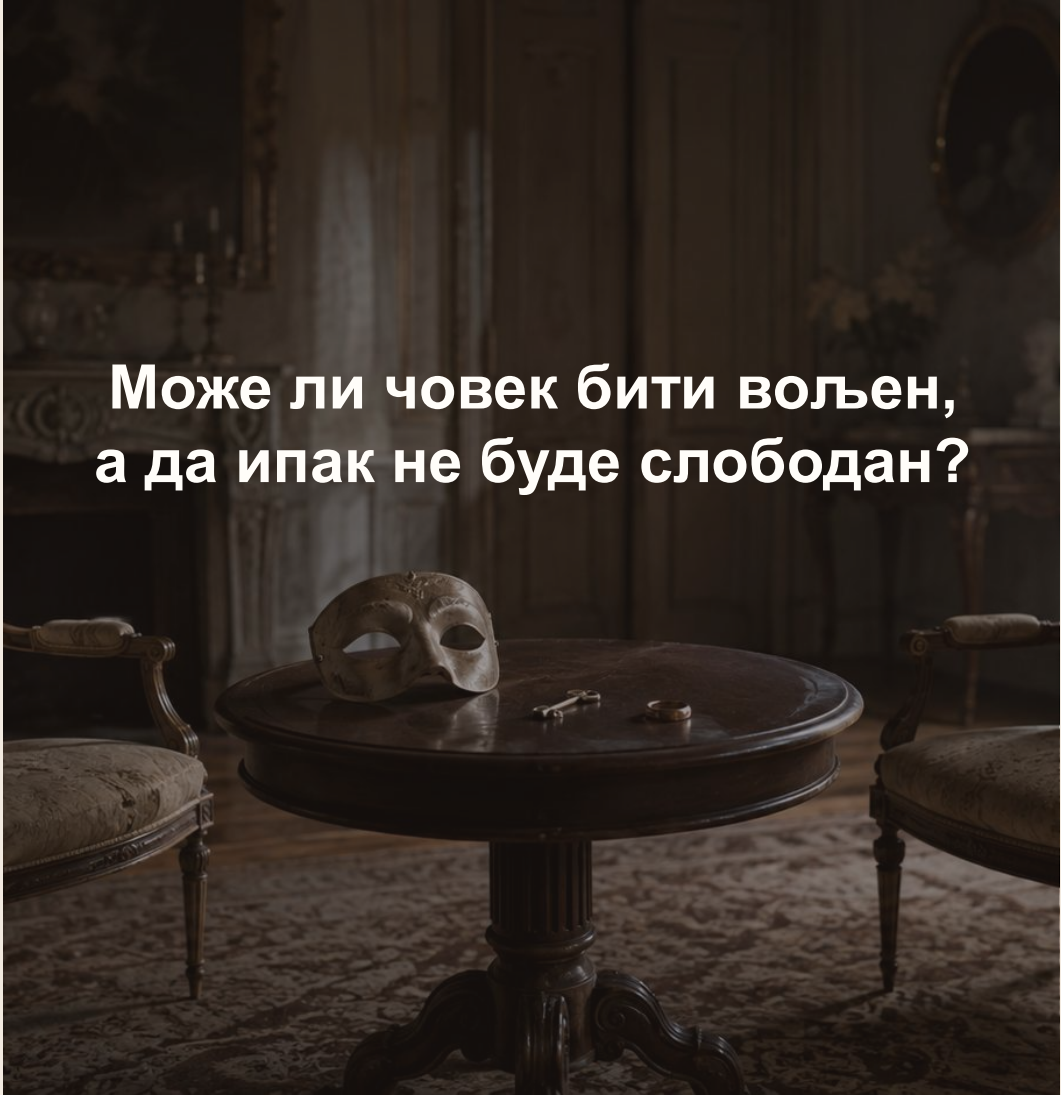
МАСКА / КОСТИМ

Празнична и балска игра
појачава мотив живота као
представе — док се иза
костима налази страх.

У Ибзеновом реализму предмет није декор: он памти тајну, одлаже расплет или означава промену односа.

Главни мотиви и проблеми драме

- БРАК — љубав није довољна ако нема равноправности и истине.
- СЛОБОДА И ИДЕНТИТЕТ — Нора мора да открије ко је изван улоге супруге и мајке.
- ЗАКОН И МОРАЛ — незаконит поступак може имати морално разумљив мотив; закон не исцрпљује етичко питање.
- НОВАЦ — економска зависност одређује колико је човек заиста слободан да бира.
- МАЈЧИНСТВО — драма пита може ли неко васпитавати друге ако сам није васпитан као слободна личност.
- ИСТИНА И ЛИЦЕМЕРЈЕ — један пар се распада кад истина дође, други управо на истини почиње.

**Може ли човек бити вољен,
а да ипак не буде слободан?**

Нора: феминистичка јунакиња или универзална побуна личности?

ФЕМИНИСТИЧКО ЧИТАЊЕ

- жена је правно и економски ограничена
- муж говори покровитељски и контролише новац
- Норина жртва нема исту тежину као мужевљев углед
- брак почива на неравноправним улогама
- одлазак постаје чин женског самоодређења

ШИРЕ ХУМАНИСТИЧКО ЧИТАЊЕ

- проблем је живот у туђем сценарију
- човек мора да преузме одговорност за сопствене ставове
- истина је важнија од безбедног привида
- слобода није удобност него тежак ризик
- Ибзен 1898. говори о „проблему човека уопште”

Паралеле са другим делима: жена, друштво и цена слободе

Аска и вук

Тарантела као „плес за живот” — покрет одлаже опасност.

Ана Карењина

Карењин и Торвалд: страх од јавног суда и очување форме брака.

Хасанагиница

Породични и патријархални закон јачи је од личног гласа жене.

Госпођа Бовари

Незадовољство улогом супруге — али другачији мотиви, избори и исход.

**Нечиста крв /
Коштана**

Женско тело и живот под притиском породице, обичаја и економије.

Корени

Породица као институција која појединцу задаје улогу, дужност и наследни терет.

Шта треба да остане после читања?

- Нора пролази пут од улоге до личности.
- Торвалд више воли сигурност поретка него ризик истинског партнерства.
- Крогстад и Линде показују да истина може бити болна, али и лековита.
- Предмети — јелка, писмо, сандуче, кључ, врата — воде радњу као симболи.
- Финале не нуди награду ни казну: нуди тренутак самоспознаје.

**Нора не зна куда ће стићи.
Али први пут сама бира пут.**

Суштина није у томе да ли је „награђена”.
Суштина је у тренутку у којем одбацује лаж и
почиње да преузима одговорност за сопствени
живот.

ПОСТАТИ СВОЈ